

MONEDE MEDIEVALE MOLDOVENEȘTI DIN ȚARA DE JOS BĂTUTE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XV-LEA

Dr. *Lilia DERGACIOVA*

Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM

15TH CENTURY MOLDAVIAN MEDIEVAL
COINS from LOWER LAND (Țara de Jos)

Summary. This article deals with some Moldavian coin emissions issued after the division of the Moldavian principality on the Upper Land and Lower Land. Basing on the coin collection presented on this occasion (coins of a very specific type), and taking into consideration other monetary findings discovered at Cetatea Albă and already published in the numismatic literature, we affirm that issues of such type were minted during the reign of Stephen II and the construction works at the Cetatea Albă held on 1438-1442.

Keywords: Moldavian half groats, Stephan II, Cetatea Albă, Lower Land.

Rezumat. Articolul abordează problema emisiunilor monetare moldovenești bătute după împărțirea principatului în Țara de Sus și Țara de Jos. Pe baza pieselor publicate cu această ocazie (de un tip foarte specific) și ținând cont de celelalte descoperiri monetare atestate în incinta Cetății Albe și deja semnalate în literatura de specialitate, putem afirma că astfel de emisiuni au fost bătute în timpul domniei lui Ștefan II, în perioada lucrărilor de reconstrucție a cetății întreprinse între anii 1438-1442.

Cuvinte-cheie: jumătăți de groși moldovenești, Ștefan II, Cetatea Albă, Țara de Jos.

După moartea lui Alexandru I, la 1 februarie 1432, istoria Țării Moldovei a fost deosebit de zbuciumată și plină de lupte pentru putere. O perioadă destul de scurtă de timp, scaunul principatului a fost ocupat de Iliș I, fiul mai mare al lui Alexandru, însă acesta n-a apucat să domnească niciun an întreg, fiind alungat de fratele său Ștefan II, în toamna anului 1433. Dar nici acesta din urmă nu a reușit să domnească doi ani și a fost învins de Iliș I, în august 1435. În acest an, sub presiunea Poloniei, cei doi se împacă și domnesc împreună. Formal ei sunt asociați la domnie, dar în realitate domnesc separat, Iliș I în Țara de Sus, iar Ștefan II în Țara de Jos.

Linia de despărțire trecea pe la nord de Vaslui [1]. Spre sfârșitul anului 1442, înțelegerea între frați este ruptă, în primăvara anului 1444 Ștefan II l-a prins și l-a orbit pe Iliș.

Despre emisiunile Țării de Jos bătute în perioada domniei lui Ștefan II au fost expuse mai multe ipoteze. Lui i se atribuie un anumit tip monetar ce se întâlnește, preponderent, la Cetatea Albă. Acesta înfățișează pe revers o poartă de cetate schematizată închizând o stea [2]. Cu ocazia săpăturilor arheologice sistematice, întreprinse în Cetatea Albă de către expediția arheologică Belgorod-Tira al Institutului de Arheologie al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei și publicării materialului numismatic descoperit în incinta cetății [3], [4], a mai fost atestată o serie de monede mai puțin cunoscute, care pot fi atribuite unui tip anume. În Curtea Civilă și în Curtea de Gardă a cetății, pe parcursul mai multor campanii arheologice, au fost descoperite cel puțin șase exemplare (patru monede au fost depistate în Curtea Civilă [5], iar două exemplare în Curtea de Gardă [6], restul pieselor fiind inedite). Aici trebuie să subliniem faptul că piesele de acest tip nu au fost cunoscute autorilor catalogului numismatic de referință [7] și nu au fost evidențiate nici în alte lucrări de profil [8].

Continuând investigațiile în acest domeniu, am reușit să obținem informații despre mai multe piese de acest tip, aflate atât în colecții publice, cât și în cele private.

O monedă se păstrează în colecția Cabinetului Numismatic al Muzeului Național de Istorie a Moldovei (catalog, nr. 6), fiind descoperită la Orheiul Vechi, r-nul Orhei, în 1958. Având prototipul necunoscut, aceasta fusese semnalată, probabil, în lucrarea generală dedicată acestui sit arheologic, ca fiind neelucidată [9].

Cea de-a doua piesă, care provine din săpăturile arheologice de la Vaslui, jud. Vaslui, a fost, de asemenea, identificată greșit și publicată fără fotografie și cu descriere incorectă (catalog, nr. 2) [10]. Ținând cont de numărul foarte limitat de piese de acest gen din colecții publice, am decis să includem în catalog și cinci piese din colecții private (nr. 1, 3-5, 7). Din păcate, nu dispunem de date tehnice pentru toate cele cinci exemplare cunoscute și nici de informații referitoare la proveniența lor. Cu excepția faptului că au fost descoperite pe teritoriul Republicii Moldova.

Prin urmare, catalogul nostru cuprinde șapte piese în valoare de jumătate de groș, toate prezentând trăsături specifice. Monedele au pe avers capul de bour cu atributele heraldice, roza în dreapta și semiluna în stânga, iar pe revers scutul despicat, cu

trei fascii în primul cartier și șase flori de crin în cel de-al doilea. Deasupra scutului apare o cruce, în dreapta o cheie, iar în stânga litera P (catalog, nr. 1-4) sau H (catalog, nr. 5-6). După cum se observă, tipul monetar în discuție are cel puțin două subtipuri, deosebite în funcție de litera care apare în câmp, reprezentând emisiuni diferite. Un singur exemplar a fost bătut descentrat, ceea ce nu permite atribuirea lui unui subtip anume (catalog, nr. 7). Trăsăturile stilistice ale ambelor fețe, executate cu o anumită prudență și finețe, ne fac să presupunem că piesele de acest tip au fost executate de un meșter cu o pregătire foarte bună.

Monedele sunt bătute, preponderent, din cupru. Se cunoaște însă și un exemplar bătut dintr-un metal de culoare argintie (catalog, nr. 5). Greutatea pieselor, calculată doar pentru patru exemplare, este cuprinsă între 0,39 și 0,20 grame, cu media de 0,29 grame, iar diametrul este cuprins între 15 și 13 mm.

Astfel, în total, sunt cunoscute cel puțin 13 jumătăți de groși de acest tip. Pentru că n-avem de-a face cu monede epigrafe, cu inscripțiile clare, considerăm că piesele de acest tip au fost emise în timpul domniei lui Ștefan II, datorită faptului că pe ele apare un simbol important, caracteristic emisiunilor acestui domnitor, și anume cheia [11]. Aria de răspândire a acestor monede, limitată de pământurile Țării de Jos, cu o concentrare în straturile culturale din incinta Cetății Albe, pe de o parte, și lipsa completă a acestor emisiuni în alte situri arheologice din Moldova istorică (ne referim la centrele urbane din Țara de Sus), pe de altă parte, susține ipoteza că acest tip monetar a fost produs în perioada reconstrucției și întăririi Cetății Albe, sub Ștefan II [12], în anii 1438-1442.

Deși concentrarea maximă a pieselor respective este atestată la Cetatea Albă, nu putem afirma cu certitudine că monedele de acest tip au fost emise aici. Nu are cum fi exclusă ipoteza (având în vedere calitatea foarte bună a imaginilor de pe exemplarele în discuție) că monedele au fost bătute la Vaslui, ceea ce pare a fi logic anume pentru că în această perioadă orașul devine reședința domnească a Țării de Jos. Odată cu începutul lucrărilor de reconstrucție de la cetate, monedele au putut fi aduse aici centralizat pentru efectuarea diferitor plăți mărunte către meșteri și diverși funcționari.

Catalog

Moldova

Ștefan II (1433-1447, cu întreruperi)

jumătăți de groși

Avers. Cap de bour cu stea între coarnele convergente, roza în dreapta și semiluna în stânga.

Revers. Scutul despicat, I trei fascii, II șase flori de crin; crucea deasupra scutului; cheia în dreapta scutului, P în stânga scutului [7], [8].

1. AE 0,39 g; 13,8 mm, perforată, crăpată, tocită, sigla P (?). Colecție privată, Republica Moldova (inedită).

2. AE 0,30 g; 13 mm, crăpată, tocită, se văd doar cinci flori de crin. Complexul Muzeal Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, Inv. 2680. Vaslui, 2003, S.III, passim [13].

3. AE ? g; cca 14 mm, crăpată, tocită, sigla P (?). Colecție privată, Republica Moldova [14].

4. AE ?g; 14 mm, perforată, tocită. Colecție privată, Republica Moldova [15].

Avers. Ca mai sus.

Revers. Scutul despicat, I trei fascii, II șase flori de crin; crucea deasupra scutului; cheia în dreapta scutului, H în stânga scutului [7], [8].

5. AR-Bi 0,27 g; 14,8 mm, tocită. Colecție privată, Republica Moldova [16], [17].

6. AE 0,20 g; 14x12 mm, crăpată, se văd doar cinci flori de crin. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Inv. FB-27656-6. Orheiul Vechi, r-nul Orhei, Republica Moldova, 1958, șanțul 2, caroul 1, -0,60 m [9].

Avers. Ca mai sus.

Revers. Scutul despicat, I trei fascii, II șase flori de crin; crucea deasupra scutului; cheia în dreapta scutului, sigla în stânga scutului nu se vede.

7. AE ? g; cca 15 mm, ruptă pe margine, tocită, se văd doar patru flori de crin. Colecție privată, Republica Moldova [18].

Bibliografie

1. *Domnii Țării Moldovei, Galeria voievozilor, Studii*. Volum editat de Demir Dragnev, Chișinău, 2005, p. 75-79.

2. Nicolae E. *Descoperiri monetare de la Suceava (I)*. În *Buletinul Societății Numismatice Române*, vol. LXXXVI-LXXXVII, anii 1992-1993, nr. 140-141, București, 1996, p. 181 cu bibliografie.

3. Богуславский Г., Дергачева Л. *Молдавские монеты из раскопок 2005-2007 гг. в Гражданском дворе Белгород-Днестровской крепости и некоторые проблемы постройки стен Гражданского двора*. În *Записки отдела нумизматики и тореvтики Одесского археологического музея*, том I, Одесса, 2010, с. 73-91.

4. Богуславский Г., Дергачева Л. *Средневековые монеты из раскопок 2005-2010 гг. в Гарнизонном дворе Белгород-Днестровской крепости*. În *Записки отдела нумизматики и тореvтики Одесского археологического музея*, том II, Одесса, 2014, sub tipar.

5. Богуславский, Дергачева 2010, *ук.соч.*, с. 87, № 21-24; Таблица I.21-22, П.23-24.

6. Богуславский, Дергачева 2014, *ук.соч.*, № 33-34.

7. Buzdugan, G., Luchian, O., Oprescu, C. *Monede*

și bancnote Românești, București, 1977, cf. p. 69-70.

8. Piiescu O. *Moneda în România (491-1864)*, București, 1970, cf. p. 30-31.

9. Абызова Е.Н., Бырня П.П., Нудельман А.А. *Древности Старого Орхеля (молдавский период)*, Кишинев, 1982, сравнить с. 64.

10. *Corpus Nummorum Moldaviae-III*, Monnaies et parures du musée départemental „Ștefan cel Mare” de Vaslui, ouvrage collective éditée par Viorel M. Butnariu, Iași, 2007, p. 105, nr. 99. Fotografia monedei ne-a fost trimisă spre identificare de către dl V. Butnariu, în vederea republicării ei într-un alt volum, ocazie cu care am făcut cuvenita rectificare. Întrucât nu am primit în timp util acceptul acestuia pentru a o folosi, nu vom reproduce fotografia menționată, însă precizăm tipul și elementele secundare, care au scăpat editorului, oferind descrierea ei corectă în catalogul nostru.

11. Buzdugan, G., Luchian, O., Oprescu, *op.cit.*, cf. p. 70-71, tipul II, V.

12. Шлапак М. *Белгород-Днестровская крепость. Исследование средневекового оборонного зодчества*, Кишинев, 2001, с. 169-173, 224.

13. *Corpus Nummorum Moldaviae-III*, p. 105, nr. 99

(acest exemplar, însă descrierea a fost modificată).

14. <http://oldstory.info/index.php?/topic/11795-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B5/> (vizitat 10.01.2013, acest exemplar).

15. <http://oldstory.info/index.php?/topic/12611-D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B5-%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B1%D1%8B%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2/> (vizitat 4.02.1012, exemplar nr. 13).

16. Городенко А. *Монеты чеканки Аспрокастро (Белгорода) из частных коллекций*. În *Labirint*, nr. 1, Кишинев, 2001, с. 11, № 4 (acest exemplar).

17. Dergaciova L. *Monede medievale moldovenești din colecții particulare (I)*. În *Revista Arheologică*, s.n., vol. IV, nr. 2, Chișinău, 2008, p. 215, nr. 73 (acest exemplar, însă desenul și descrierea au fost actualizate).

18. <http://oldstory.info/index.php?/topic/11216-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B5/> (vizitat 10.01.2013, acest exemplar).

Plansa I. Moldova, Țara de Jos, Ștefan II (1433-1447, cu întreruperi), jumătăți de groși